

NEMZETNEVELÉS ÉS SZOCIÁLPOLITIKA.¹

I.

Korunk szellemének egyik mindinkább érvényesülő vonása a szociális gondolat. Nemzetünk csak akkor tarthat lépést a fejlődésben a világ többi népével, ha a szociális gondolatnak minden vonatkozásban nagyobb teret enged és ennek a megvalósítását a neveléssel is elősegíti. Jövő nevelésünknek tehát az eddigi valláserkölcsei és nemzeti célkitűzés mellett a szociális vonást is fel kell vennie. Megvalósítása azonban nem történhet úgy, hogy jelszóképpen ráakasztjuk a már eddig meglévő célkitűzések táblájára. Ujabb, magyarabb és szociálisabb nevelést, egyben műveltséget csak akkor nyújthatunk, ha egész nevelésügyünket — legalább is szellemében — egyszerre és általánosan újjászervezzük.

Bár ez a változás látszólag a környező államok hasonló átalakulásának hatására mutatkozik szükségesnek, végeredményében régi magyar törekvések valósulnának meg velük. Száz esztendővel ezelőtt mondotta Széchenyi: »Egyesült erővel iparkodjunk azon, hogy Magyarországon egy ember se legyen kenyér és ruházat nélkül, fedél és szakismeret nélkül és az erkölcsi műveltséget senkise nélkülözze.« Noha a század a rohamos fejlődés jegyében pergett le, a Széchenyi megrajzolta célok útján nem haladtunk még elég messzire, sőt éppen a gyors átalakulás sok tekintetben nyugtalanító eltolódásokat okozott s a látnoki erővel megfogalmazott jellege ma igazabb, mint valaha.

Az idézetet közelebről szemügyre véve, a következő fő gondolatokra bukkanunk. »Egyesült erővel iparkodjunk« az első, »senki ne legyen kenyér, ruházat és fedél nélkül« ez a második, »a szakismeret és az erkölcsi műveltséget senkise nélkülözze« ez pedig a harmadik gondolat. E kevés taglalással és csoportosítással, íme, szembeszökik Széchenyi tanításának a mai szociálpolitikai célkitűzéssel való azonossága.

A gondolatok közül nem szorul bővebb magyarázatra az a kívánság, hogy »senki se legyen kenyér, ruházat és fedél nélkül«. A szociális munka gyakorlatában élők nagyon jól tudják, hogy ez a három kívánság okozza a legtöbb gondot. A szakismeretnek és az erkölcsi műveltségnek az összefüggése is természetes a szociális feladatokkal, bár ezt már kevesebben hajlandók belátni. A legutóbbi költségvetési vita során mind a belügyminiszter, mind pedig a földművelésügyi miniszter megnyugtató bizonyosságot szolgáltatott arra nézve, hogy ez a nálunk gyakran elhanyagolt szempont mindjobban

¹Előadás a Magyar Paedagogiai Társaság 1939. nov. 19-iki felolvasóünlésén.

elismerésben részesül. Hogy a fejlettebb erkölcsi műveltség nélkülözhetetlen az életjavak igazságosabb elosztásában és az általánosan magasabbrendű élet kialakításában, azt legjobban az bizonyítja, hogy egyáltalában *van* szociális nehézség és hogy történelmi idők iramához alkalmazkodó kiküszöbölése akadályokba ütközik. A jellege első gondolatát, amely az erők egyesítését hirdeti, szándékosan hagytam utoljára. »Egyesült erővel iparkodni«, mai nyelven szólva annyit jelent, mint szervezeten (organizálva) eljárni. Köztudomású, hogy a helyes szervezés kihasználatlan, vagy rosszul kihasznált erőket fog egybe és ezzel a nagy feladatokat is megoldáshoz segíti. A nálunk megoldhatatlannak jelzett kérdésekben a jó szervezés nagyot lendíthet. Meglévő, de holtan fekvő értékekből, kiaknázatlanul szerteáradó munkaerőkből tevődik össze napjainkban nemzetünk legnagyobb vesztesége s az erők egyesítésének hiánya következtében gyakran tétlenül, de egyben nyomorogva él hazánk népességének jelentékeny része.

Nyilvánvaló tehát, hogy a szervezési és anyagi feltételek megteremtése a helyesen vezetett szociálpolitika feladata. De egyidejűleg a nép szellemi, erkölcsi színvonalát is emelnünk kell, hogy az anyagi áldozatot jelentő új életberendezkedés eszközeivel azok is helyesen tudjanak élni, akiknek ezt eddig még nem volt módjukban megtanulni. Ha tehát az eddigi karitatív jellegű segítséget — ruha-, cipő-, leves-osztás stb. — a termelőmunkába való bekapcsolódással és az önálló egzisztenciák szaporításával kívánjuk felcserélni, akkor a reánevelésnek hovatovább mindnagyobb jelentősége lesz.

Nevelés és szociálpolitika tehát egymást feltételezi. Minthogy pedig nevelésünk a mai korszaknak megfelelően csakis nemzetű lehet, az alábbiakban megkísérlem, hogy a nemzetnevelésnek és a szociálpolitikának kapcsolataira rámutassak.

II.

E célból vizsgáljuk meg a nevelés szolgálatában álló hivatalos intézményeinket, mennyiben segítik elő a szociálpolitikai célkitűzéseket. Ez a szolgálás általában kétféle lehet:

1. a szociális érzület és ismeret fejlesztése;
2. a szaktudás terjesztése.

Nevelő jellegű intézményeinket a következőképpen csoportosíthatjuk:

I. Hivatalosak:

1. iskolák (tanfolyamok),	5. zöldkeresztes egészségügyi
2. iskolán kívüli népművelés,	szolgálat,
3. könyvtárak,	6. levante intézmény,
4. rádió	7. katonaság.

II. *Egyházi intézmények:* egyházközségek, egyházi egyesületek stb.

III. Társadalmi intézmények:

1. cserkészet,
2. ifjúsági vöröskereszt,
3. sportegyesületek,
4. gazdakörök stb.

E két utóbbi csoportra most nem térünk ki részletesen, bár jelentőségük óriási és megfelelő összerendezés után munkásságuk is eredményesebb lehetne.

Vegyük sorra tehát az ú. n. hivatalos műveltséget terjesztő intézményeket.

1. A *népiskola* tanterve, célkitűzése sok szempontból megfelelne az újabb követelményeknek is, azonban szervezete, működésének anyagi feltételei sürgős változtatást kívánnak. A szociális érzület fejlesztésében kevesebb a kívánnivaló. Annál több azonban a szakszerű nevelés szempontjából. A népiskolában és a továbbképző iskolában is szerepel a gazdasági ismeretek gyakorlati tanítása. Sajnos, eddig egyikben sem sikerült — főképp megfelelő felszerelés hiányában — a mezőgazdasági szakoktatást kellőképp eredményessé tenni. A tanítás és nevelés sikerét az is hátráltatja, hogy még mindig igen nagy az osztatlan iskolák száma (45%!) és így sok helyen kell a tanítónak egyidejűleg több osztállyal foglalkoznia.

A középfokú iskolák közül meg kell emlékeznünk a *polgári iskoláról*. Feladata gyakorlati irányú lenne, ennek azonban nem a kívánt mértékben tesz eleget, pedig az iskola életképessége tagadhatatlan s megfelelő átalakítással jó eszköz lehetne a szélesebb tömegek művelődési és polgárosodási vágyának kielégítésére.

A *középiszkola* feladata, hogy »a tanulót vallásos alapon erkölcsös polgárrá nevelje, a magyar nemzeti művelődés szellemének megfelelő általános műveltséghez juttassa s az egyetemi s más főiskolai tanulmányokra képessé tegye«. A »polgár« kifejezés nyomán jogunk lenne bizonyos szociológiai irányú nevelés után kutatni. Azonban a Haller-féle elszunnyadt kezdeményezéstől eltekintve, erről a legutóbbi időkig kevés szó esett.

A *tanítóképzés* most alakul át. Az eddigi öt évfolyamú tanítóképzőintézetet felváltja a két tagozatú liceum és akadémia. A liceummal hazánk tulajdonképpen a *szociális típusú középiskolát* teremtette meg, az eddigi elméleti, művészeti és ipari-kereskedelmi középiskolák mellett. És ebben van ennek az újításnak a legnagyobb jelentősége, amellyel a külföldet is megelőztük, noha nem egészen ezzel a céllal szerveződött. Az új típusú középiskola tantervével és érettségijének jogosító irányával az eddig hiányzó középfokú szociális irányú képzés szükségleteit elégíti ki. Vajha a megfelelő kiegészítés minél előbb a főiskolákon és egyetemeken is megszületne!

Szakiskolánk és szaktanfolyamunk látszólag sok van — bár több fontos szakképzésről csak rendelet intézkedik. A statisztika tükrében elgondolkoztató számokra bukkanunk (1938. évi adatok).

A tanulók és hallgatók megoszlása:

<i>Népoktatás:</i>		<i>Főiskolák hallgatói:</i>	
Mindennapi népiskola	71 %	Tudományegyetem	59 %
Alt. továbbképző	13 %	Műegyetem	16.5%
Gazd. ismétlő	10 %	Hittud. főiskola	8 %
Önálló gazdasági	1.5%	Jogakadémiák	6.2%
Iparostanonc	3.8	Gazdasági akadémia	4.4%
Keresk. tanonc	0.2	Egyéb	6 %
			4 %

<i>Középfokú oktatás:</i>		<i>Kiadott oklevelek száma:</i>	
Polgári iskola	51 %	Tanári	631 22.8%
Gimnáziumok	38.3%	Mérnöki	260 9.4%
Tanítóképző	4.9%	Jogi, áll. tud.	1357 48.8%
Ovónőképző	0.2%	Orvosi	388 14.0%
Felsőkeresk.	6.1%	Gazd. okadémiai	109 3.9%
Felső mezőgazd.	0.4%	Mezőgazd. egyet.	31 1.1%

A fenti számok tüzetesebb vizsgálata igen tanulságos. Noha mezőgazdasági ország vagyunk, egyetlen fokon sem foglalkozunk eleget az ilyen irányú szakképzéssel. Önálló gazdasági népiskolába a tanulóknak csak 1.5%-a jár, ugyanakkor iparostanonciskolába 3.8%.

Még rosszabb a helyzet a középfokon. Mig pl. kereskedelmibe 6.1% jár, addig felső mezőgazdasági iskolába csak 0.4%!

A felsőfok arányai sem sokkal vigasztalóbbak; a gazdasági akadémiákat a diákságnak csak 4.4%-a látogatja. Ugyanilyen elképesztő a kiadott oklevelek megoszlása. Mintegy 140 gazdasz oklevéllel csaknem 1400 jogi és államtudományi oklevél áll szemben! Ez mindennél szemléltetőbben tárja elénk azt, hogy a termelést és a belőle élő igazgatást miképpen becsüljük meg.

Kétségtelen, hogy a szociális helyzet javítása elsősorban a termelés fokozásától függ. A több hozam több embert és jobban képes eltartani. De a több és új irányú termelés szakértelem kérdése is. E megfontolásokból kitűnik, hogy a szociális kérdés nagy mértékben nevelési, következményeiben pedig nemzetvédelmi kérdés. Jövő iskolapolitikánknak ezt fokozottabban szem előtt kell tartania.

2. Az iskolán kívüli népművelés meggyőződéseim szerint a legnagyobb jelentőségű, de egyben legkevesebb figyelemre méltított nevelési és oktatási intézmény. A közelmúlt történelmének példái jó bizonyítékkal szolgálnak. Gondoljunk csak Amerika, Olaszország, Németország, Oroszország felnőtteket művelő tevékenységére.

Az iskolán kívüli népművelés két irányban halad: népművelési ismeretterjesztő előadások, valamint tanfolyamok formájában. E tanfolyamokon kezdtek foglalkozni a magyar nép gazdasági, háziipari, egészségvédelmi stb. továbbképzésével. Az analfabéta tan-

folyamokat is ezeknek a keretében tartották. Ha differenciáltabb formában is, de ma is ez a népművelés alapváza. A továbbépíteni szándékozóknek erre figyelemmel kell lenniök.

Néhány statisztikai adat nyomán némi tájékozódást nyerhetünk erről a munkáról is.

Az iskolán kívüli népművelés tanfolyamai Pest megyében.

<i>Tanfolyamok:</i>		<i>Résztevők:</i>	
Analfabéta	11 5 %	169	2.8%
Alapismereti	11 5 %	255	4.2%
Nép- és közműv.	9 4.1%	330	5.5%
Kedélyképző	62 28.6%	1980	32.8%
Nőnevelési	62 28.6%	1540	25.6%
Egészségügyi	16 7.4%	467	7.8%
Gazdasági	17 7.8%	627	10.4%
Háziipari	5 2.3%	95	1.6%
Ügyességi	24 11.1%	553	9.2%

Népművelési egységek megoszlása:

Népművelődési és közműv.	27.8%	Nőnevelési	7.1%
Műsoros délutánok	16.5%	Egészségügyi	0.8%
Analfabéta tanfolyam	1.3%	Gazdasági	2.4%
Gyermekdélután	24.7%	Háziipari	2.1%

Előadók száma (országos adatok):

Tanító, tanár	52.6%	Orvos	10 %
Lelkész	13.4%	Egyéb	24 %

Az egész országról nehéz képet alkotni, mert a központi kimutatást csak kis terjedelemben teszik közzé. De a fenti adatok is kedvezőtlen aránytalanságot árulnak el. *Kevés az analfabéta tanfolyam! Úgyszintén a gazdasági és háziipari képzés.* Igaz ugyan, hogy a földművelésügyi, valamint az iparügyi és belügyminiszterium is foglalkozik továbbképzéssel, de a szoros együttműködés nincsen biztosítva. A szétszórtságot és felesleges ügyvezetést az is növeli, hogy a mezőgazdasági és az iparkamarák is rendeznek tanfolyamokat. Tervszerűséget és arányosságot csak úgy lehetne elérni, ha a továbbképzés összes megnyilvánulásait — legalább is egységes terv szempontjából — egyesítenék.

Az előadók legnagyobb részét a *pedagógusok* közül kerülnek ki. Utánuk a lelkészek és az orvosok, majd a jegyzők következnek. Ez is szemlélteti, hogy a község szellemi irányítása kinek a kezében nyugszik. A fokozottabb együttműködés érdekében azonban kívánatos lenne az *előadói képzés* egységes rendezése. Pest megye (v. Faragó Ede) hasznos újítással próbálkozott: táborozással egybekötött kiképző tanfolyamokat rendezett.

A *költségvetés* adatai is igen tanulságosak. Az állam kb. egymillió pengőt, a községek kb. hatszázezer pengőt áldoznak e célra.

Tehát nem is éri el a kétmillió pengőt, akkor, mikor a kultuszárca kiadása megközelíti a 100 millió pengőt. A felnőtt lakosság széles rétegeinek nevelése ezek szerint csak igen csekély eredményt érhet el. Még egy figyelemreméltó adatot kell megemlítenünk: Pestmegyében a községek 53.278 pengőt áldoznak 899.000 emberre, a városok 48.376 pengőt 466.000 emberre. Azaz a községekben 5.9 fillér esik egy emberre, a városokban pedig 10.5 fillér. Vagyis e téren is a városi lakosság jár aránytalanul jobban. Holott a városi élet már térvszerűség nélkül is inkább kedvez a hatások gazdagságával a benne lakók művelődésének. Ezen még áldozatok árán is segítenünk kell. Jó megoldásnak kínálkozik a népművelési vándorgépkocsi intézményesítése. Hangszóróval, hanglemezekkel, vetítógéppel, esetleg vándorkönyvtárral felszerelve a tanyai lakosság művelődésbeli szükségleteihez alkalmazkodó műsorral, viszonylag kevés költséggel, nagy területek szükségletét elégítené ki.

A háziipari tanfolyamok rendezése igen üdvös, de mit sem ér, ha az értékesítést is meg nem szervezzük. Megindítás előtt tehát gondoskodni kellene a termelvények értékesítéséről is, (Az Országos Háziipari Központ ezt a célt óhajtja megvalósítani.) A vászonszövésnél erre mód is kínálkozik az inségeseket felruházó akcióval kapcsolatban. Ne a nagyipar termelte vásznat szerezzük meg erre a célra, hanem a szövéssel foglalkozó községeink lakosságától vásároljuk meg és a népművelési tanfolyamok keretében összegyűjtött leányifjúsággal varrassuk meg. Ily módon egyszeri áldozattal többszörös célt szolgálhatunk. Az anyag vásárlásával a háziipart támogatjuk, a megvarratással tanítunk és a tanulni akarókat ingyen anyaghoz juttatjuk, s az inségeseket mégis ellátjuk. Ha még ehhez a kórházak, a hadsereg megrendelésének egy részét is biztosíthatnók, kevesebb háziipari tanfolyam záródnék oly módon, hogy a tanultak után komoly termelés meg sem indul. Ez a kérdés tehát szorosan összefügg az értékesítéssel. Az iskolán kívüli népművelésnek — különösen napjainkban — többet kellene foglalkoznia az értékesítésre neveléssel is.

3. A népkönyvtárak kapcsolatban állanak az iskolán kívüli népművelési bizottsággal. Szintén — mint az iskolán kívüli népművelést is — Klebelsberg teremtette újjá őket 1927-ben 800.000 pengő költséggel. A fejlődés nagy lendülettel indult meg, de a gazdasági összeomlás megállította. Eddig 1825 népkönyvtár létesült, az egyéb könyvtárak száma: 3302.

A számokból megállapíthatjuk, hogy még sok községünk nélkülözi a könyvtárt. A szociális érdeklődés kielégítésére megfelelő szakkönyveket kellene iratni az arra leghivatottabbakkal. Egyébként az olvasók könnyen a tilalmazott nyomtatványok és munkák felé fordulnak. (Azóta megindult a *Nemzeti Könyvtár* c. sorozat.)

A könyvek beszerzése körül is kifogások hallatszanak. A könyvtár vezetőjének nagyobb szabadságra lenne szüksége. Az olvasási

kedv elégtelensége egyenes arányban áll a könyvtár frissességével. Sok a tennivaló mind az általános művelődést, mind a szépirodalmi érdeklődést, mind pedig a szakművelést szolgáló könyvek beszerzése tekintetében. Természetesen jelentős szerepet játszik a könyvtárlátogatók számának alakulásában az olvasó gazdasági helyzete is. A könyvtár vezetőjének oroszlánrésze van a könyvek megkedveltetésében és az olvasási lehetőség megteremtésében. Itt említjük meg, hogy összesen 867 művelődés- (kultur-)ház áll hazánkban. Számuk túlságosan kicsi.

4. A rádiónak lényegében szervesen kellene kiegészítenie az iskola, a népművelés és a könyvtár munkáját. Nálunk, sajnos, nincs így. A rádió erősen magánjellegű részvénytársaság kezében van s műsora nem egészíti ki tervszerűen a többi nemzetnevelési intézményt. Nagyobb tervszerűségre lenne szükség a műsor összeállításában. Szükség lenne a földműves népesség művelését szolgáló külön rádióállomás, vagy legalább is műsor beállítására és ennek megfelelően olcsó rádiókészülékek árusítására, valamint a kedvezményes előfizetés megteremtésére. Ezen a hullámhosszon teljesen a földműves népréteg igényeihez kellene alkalmazkodnunk. Hozzájárulna a rádió népszerűsítéséhez a nép életéből vett gyakoribb helyszíni közvetítés. Addig is sürgősen gondoskodnunk kellene közrádiók felállításáról. Pestmegyében pl. összesen 236 közrádió működik, ami a tanyai jellegét tekintve, kevés.

5. A Zöldkereszt a nép egészségvédelmét szolgálja. Utolsó évtizedünk egyik legnagyobb szociálpolitikai alkotása, igaz, hogy főképen testi-egészségi vonatkozású, de így is óriási a jelentősége. Figyelemreméltó didaktikai alapelve, hogy védenceit, tanítványait saját lakásukban keresi fel, s ott, az adott körülmények között oktatja őket. Ezt az elvet több vonatkozásban érvényesíteni kellene.

6. Igen jelentős népnevelő intézményünk a *leventeintézmény*. Az új honvédelmi törvény gyökeres változtatásokat ígér. De erre szükség is van. Különösen az utaztatást és a táborozást kell általánossá tennünk. Az intézmény kitűnően alkalmas arra, hogy a különböző iskolákban már rendszerint a 10 éves kortól széttagolt ifjúságunkat egymáshoz szoktassa. Nem kell tehát attól félnünk, hogy tanoncok összejárnak a közpályákra készülő középiskolás ifjúsággal, hanem egyenesen tudatosan erre kell törekednünk. A levente-utaztatás megvalósítására diákszállókról kell gondoskodnunk s arra törekednünk, hogy minden magyar ifjú hazánk minden táját megismerhesse. Mert csak az az ember szeretheti valóban hazáját, aki azt igazán ismeri is. Igen nagy jelentőségű kérdés a levente-körzetparancsnokok *szakszerű* lélektani, pedagógiai és társadalomtudományi kiképzése.

7. A *katonaság* egyik legnagyobb hatású nevelőintézményünk, mert nem serdülő ifjakkal, hanem csaknem teljesen kifejlett egyéniségekkel foglalkozik és a nép minden rétegét felöleli. A népi gon-

dolat érvényesülését kell üdvözölnünk abban a rendelkezésben, mely szerint a kiképzés tekintélyes ideje alatt a tanult és egyszerűbb ember teljesen azonos feltételek között él. Különösen a tisztálkodásra, az egészségvédelemre nevelés terén nyílik bőséges alkalom. De az egészséges szellem és a nemzeti öntudat kialakításának is nélkülözhetetlen intézménye. A katonai nevelés — hagyományainkat tekintve — egyben a *legmagyarabb nevelés* is.

III.

Nevelési intézményeink ismertetése után a jövő szociálisabb magyar nemzetnevelés kialakításának néhány szempontját és követelményét kísérlem meg felsorolni és ezzel teljesebbé tenni az ismertetés során már említettéket.

Az iskolaügyre vonatkozó általános jellegű kívánalmak:

a) Első teendő a mindennapos iskoláztatási kötelezettség korhatárának kiterjesztése a *14. életévig*, azaz a többi európai állam mintájára, de a sajátos magyar viszonyokat tekintetbe véve, meg kell alkotnunk a *nyolcosztályos népiskolát*. Nálunk nagy nehézséget jelent a mezőgazdasági jelleg, mert az ilyen korú ifjúság már bekapcsolódik a termelő munkába. Kora tavasztól késő őszig tehát szükség van az ifjúság munkás kezére is és így a 14 éves korig iskolába kényszerített gyermekek nagy veszteséget jelentenének. Ezért talán másképen kellene megszabnunk a szorgalmi időt, vagyis azt az időt kihasználnunk, amikor a munka kevesebb. Ugyanakkor a felszabaduló tanerők a szociális munkába illesztkedhetnek bele. Az igazi kultúrfölényt ugyanis *nem néhány ezer főiskolai diplomás* biztosítja, ennek elengedhetetlen feltétele a *legszélesebb néprétegek egyetemes művelése*.

b) Az iskoláztatást akadályozó nehézségeket a legsürgősebben meg kell szüntetnünk. Folytatnunk kell az iskolaépítéseket annak a szem előtt tartásával, hogy a remélhetőleg rövidesen megvalósuló nyolc osztályos iskola is elférjen az épületben. Az ú. n. »Művelődésház«-at az iskolával és más kulturát szolgáló épülettel együtt ajánlatos megtervezni. A felszerelés, tankönyvellátás is több tekintetben újabb intézkedéseket kíván. Amíg e téren a hiányok ki nem küszöbölhetők, a jól bevált vándortanítói intézményt kell jobban kiszélesíteni.

c) Az iskolafenntartói kötelezettséget szigorúbb ellenőrzés alá kell vonni, s az *építkezésben, karbantartásban egységet teremteni*. Ezzel megszüntethetők azok a rendellenességek, amelyek a felekezetekkel mint iskolafenntartókkal szemben hangulatot keltenek. Az iskolák teljes államosításáról nem lehet szó, de a gyakran tartahatatlan állapotokat valóban minél előbb meg kell szüntetnünk.

d) Minden vonalon nagyobb *szakszerűsége* kell törekednünk. Hazánk viszonyaira való tekintettel elsősorban a mezőgazdasági képzést kell fejlesztenünk. De fordítsunk gondot az alsófokú keres-

kedelmi nevelésre is. Napjainkban ennek különösen megnőtt a jelentősége. A falu népe nagy erőforráshoz juthat a kereskedelembe való aktív bekapcsolódással. A polgári iskolát jobban gyakorlati irányúvá kell tennünk, mégpedig a mezőgazdasági, ipari, illetőleg kereskedelmi helyi jelleg fokozottabb figyelembevételével.

e) *Világosabban és élesebben kellene alsó-, közép- és felső- oktatásunkat tagolni.* Ifjúságunk az iskolák mai szervezete következtében már 10 éves korában túlnyomóan társadalmi rétegek szerint különül el. A jobb anyagi körülmények között élők a középiskolában, a szegényebbek rendszerint a népiskolában folytatják tanulmányaikat. Sőt sokan a polgári iskolába lépnek. A benső összetartozás érzése később még akkor sem fejlődik ki, ha a továbbtanuló iskolatárs a különbségeket egyáltalán nem érezteti. Oka az, hogy túlkorán szakadtak meg az érzelmi szálak s ez az egyszerűbb emberben gátlásokat, majd idegenkedést ébreszt. Ajánlatosabb lenne tehát az egységes nyolcosztályú népiskolát mindenkire kötelezően felállítani és a 14 éves korra kitolni a pályaválasztás és szétszakadás időpontját. A népiskola felső tagozata lehetne gyakorlati irányú (műhely- és kertmunkával). *Így legalább az elméleti pályára készülők is belekóstolnának a munkás életbe és tisztviselő korokban más szemmel látnák a dolgozókat.* A tehetségesebbek és a továbbtanulók számára lehetne külön idegennyelvi órákat beállítani. Ily módon alaposabb megismeréssel válogathatnók ki az igazi tehetségeket is. A népiskola elvégzése után következnek a szakirányú képzés. Ekkor választhatnának a gyermekek pályát, mehetnének a tudományos pályára előkészítő négyéves felső gimnáziumba, vagy a szakirányú középfokú iskolába (ipar, kereskedelem, mezőgazdaság) és a szociális irányú líceumba. Ugyanekkor történnék meg az ipari pályák megválasztása is. A levante-intézmény révén azonban továbbra is összetartoznának s így biztosítani lehetne az egységes nemzeti szellem kialakulását. (Az USA iskolai szervezete ilyen természetű.)

A városi és falusi lakosság közelebbhozására külön berendezkedéseket kellene teremtenünk. Részben ezt a célt szolgálják a munkatáborok, a németeknél az ú. n. »Landjahr«. Nálunk a munkatáborok még kezdeti állapotban vannak és csak kicsiny számra szorítkoznak. Felmerült az a megoldás, hogy minden városi közép-fokú iskola válasszon magának egy védenczközseget, amelyet állandóan meglátogatna, tanulmányozna, táborozását ott tartaná, a szegény tanulókat segítené stb. »A mi falunk« címen elnevezett mozgalom kitűnő alkalmat nyújtana arra, hogy a tanáraik vezetésével ott táborozó városi középiskolai ifjúság közelebből megismerje a falu életét, munkáját, szociális kérdéseit, népet, ifjúságát. Mód nyílnék arra is, hogy a tehetségesebb parasztyermekeket a maguk iskolájában közadományozásból továbbtaníttassák és ezzel több magyar népi tehetséget segítenének fel a vezetőtársadalomba. Így

lehetné ellensúlyozni azt a káros hatást, ami középiskoláink helytelen megoszlásából következik. Ezek t. i. többnyire városokban vannak és így vezetőosztályunk a városból származván, nem ismeri eléggé a magyar falu és tanya életét.

f) A *főiskola* is átalakulásra vár. Elsősorban szociális irányban kell kiegészítenünk a képzést. Minden fakultás hallgatóját kötelezni kellene arra, hogy szociológiát és szociálpolitikát hallgasson, illetőleg belőle vizsgázzon. Ehhez szükség van minden egyetemen szociológiai tanszék felállítására. Egyeteminknek és főiskoláinknak nagyobb gondot kellene a magyar föld, ember és kultúra tanulmányozására fordítaniok és ezen keresztül a magyar élet kérdéseinek gyökeréig hatolniok.

g) A tanítás *módszere* tekintetében még inkább alkalmazkodjunk a környezet, a szülőföld központi helyének hangsúlyozásához. A népiskola ezt az elvet már eléggé keresztülvitte, de a közép- és főiskolák még nem. Minden egyes közép- és főiskolának a vidék művelődési, szellemi és szociográfiai központjává kellene alakulnia. Nemcsak a népiskolával, hanem minden iskolával kapcsolatban fel kellene állítani a községi vagy városi gyűjteményeket, múzeumokat. Sok népiskola már meg is valósította ezt. A középiskolák közül az Új Iskola végzett úttörést, ahol a tárgyi- és kulturális környezet értelmzésében vezető helyre került a szociális szempont.

A most kialakuló liceumban meg kell teremtenünk a szociális, nemzeti típusú magyar középiskolát, ahol jelentős szerepet juttathatunk az eddig elhanyagolt *magyar zenének* is.

A tananyag elrendezésében alkalmazkodnunk kell a magyar lélek fejlődésének üteméhez. Még a mai iskola is erőltet olyan dolgokat, amit a gyermekek átlagos értelmi képessége abban a korban nem tud feldolgozni. A szociális irányú, erőteljesebb nevelés a fejlődéstan tanítása szerint a 13—14 éves korban igérkezik eredményesnek.

A tanításban a multbeli passzív magatartást a *cselekvő aktivitással* kell felváltanunk. Az egyoldalú receptív iskolai munkát az alkotásban való részesedéssel kell felcserélnünk. Sokkal hatásosabb lenne egyetemeinknek, tanfolyamainknak s tudományos társaságainknak működése, ha nemcsak előadásokat hallgatnának az érdekeltek, hanem konkrét feladatokat csoportonként szemináriumszerűleg dolgoznának fel. A közben felmerült kérdéseket azután közösen lehetne megvitatni. Ez éppen a tettek nehezebben induló magyar lélekre hatna üdvösen, és egyébként is nélkülözhetetlen a gyakorlati irányú nevelés megvalósításában.

Különösen sok a tennivalónk a *gyakorlati gazdasági szakoktatás* terén. Már a népiskolákat is mindenütt kerttel kellene ellátanunk, ahol a dán népfőiskolák mintájára az iskolán kívüli népművelés a felnőtteket is oktatná. Esetleg járásokként internátusos továbbképző gazdasági intézeteket lehetne építeni. Önellátásos ala-

pon az ellátás is kevésbe kerülne, viszont mintaházakban, mintakonyhákban gyakorlatban tanulná meg az új és helyes eljárásokat az iskola tanulója.

Külön iskolákban az arravaló gazdákat *kereskedelmileg* is képezniük kell, esetleg kereskedelmi intézményekbe télen tanulás céljából be is lehetne osztani őket.

Az iskolán kívüli népművelés az ifjúsági egyesületek beszerzésével sok munkaerőt állíthat be a *szociális munka végzésére* (bölcsőde, gyermekfoglalkoztatás, ebédeltetés, felruházás stb.). A leventekötelezettség mintájára a leányifjúságot is részesíthetnők ezzel a nemzetvédelem munkájában. A helyesebb életmód megtanítását a lehetőség szerint a Zöldkereszt módszeréhez hasonlóan a háznál kellene végeznünk.

Szükség lenne olcsó, a nép szájaíze szerint szerkesztett *újságra* is. A külön népi rádióműsorról már *szóltunk*. Nagyon fontos lenne ezenkívül e szervek között az *együtműködés* mielőbbi megteremtése.

Az egyes tevékenységek átalakítása mellett meg kellene teremteni a különféle tárcák, intézmények hatásköre alatt működő *összes* továbbképző tevékenység *egységesítését* is. Az egységes terv szerint haladó, szervezett munka eredményesebb, gyorsabb, sőt olcsóbb is és az időszerű követelményekhez könnyebben is idomul.

Közhely, hogy minden intézmény működésének sikere intézőinek megválasztásától függ. Mindenütt, de a nemzet vezetésében és nevelésében elsőrangú jelentőségű a *megfelelő személyiségek kiválogatása*. Ezt a feladatot országosan szervezendő képességvizsgáló és pályaválasztási tanácsadó intézetekkel kell megoldanunk. Ezek lesznek hivatva a magyar emberanyag testi-lelki tanulmányozására és azoknak a fajtáknak, törzseknek a kikeresésére, amelyek értékeségüknél fogva a kiválogatásra és telepítésére alkalmasabbak. Már Románia is szép eredményeket ért el az alkalmazott lélektanban, míg nálunk a lendületes kezdeményezés után nem mutatkozik kellő fejlődés. A nép nevelőjéül és vezetőjéül testben, lélekben és szellemben a legkiválóbb személyiségeket kellene odaállítani.

*

Egy rövid előadás keretébe nem fér bele mindazoknak a kérdéseknek részletes taglalása, amelyek ehhez, a fontosságában napról-napra növekvő problémakörhöz tartoznak. De így is felmerülhet a vád, hogy túlságosan széles területet ölelt fel, még inkább az, hogy némely vonatkozásban túlnagy változtatásokat vél szükségesnek.

Történelmi időnk minden képzeletet felülmúló eseményei nyomtatékosan figyelmeztetnek bennünket arra, hogy minden eshetőségre fel kell készülnünk. Ha pedig az ajánlott módosításokat a körülöttünk végbemenő és ígérkező változásokhoz mérjük, azok nemcsak szelideknek, hanem szükségeseknek bizonyulnak. Szükség-

geseknek, mert amint ezer esztendővel ezelőtt üdvösnek bizonyult a környező európai állapotokhoz való alkalmazkodás, úgy most sem szabad magunkat a változatlanóság nyugalmának csalóka ábrándjával áltatnunk. Az elhamarkodott lépéstől őrizkednünk kell, azonban tétlenül nem maradhatunk.

A helyes középutat megvilágítja annak a belátásnak a világossága, hogy *a jó nemzetnevelés egyben a helyes szociális nevelés is, valamint a helyes szociálpolitika egyben a leghelyesebb nemzetpolitika is.*

Cser János.

K I S E B B K Ö Z L E M É N Y E K.

A nagyváradai kálvinista iskola külföldi származású professzora.

Alább közölt adatunk művelődéstörténetünknek eddig eléggé ismeretlen pontjára vet némi világot s így belőle iskoláztatásunk multjára vonatkozólag egészen új vonásokra következtethetünk tovább.

Meglehetősen tudogatunk ugyan *Bethlen Gábor* iskola-fejlesztési intézkedéseiről, azonban még a mai napig sincsenek kellőleg felkutatva és összehordva az erre vonatkozó leglényegesebb adatok. Még leginkább ismerjük a *gyulafehérvári Academicum Collegium* multját¹, azonban ennek is nagyon sok kérdése vár még tisztázásra².

Ezzel szemben a *kolozsvári schola* viszonyait még ennyire sem ismerjük, — azonban mégsem tudjuk elképzelni, hogy az 1622. évi május 1—23-i kolozsvári országgyűlés határozata következményeképen³ e városban épen semmiféle iskolafejlesztő intézkedést se tett volna a fejedelem. Téves ugyanis az az eddigi felfogás, hogy a Kolozsvárra vonatkozó országos végzést — miután a fejedelem közben mégis meggondolta magát — Gyulafehérvárral kapcsolatosan hajtotta volna végre. Erre határozott cáfolatul szolgálhat az a körülmény, hogy a megnevezett országgyűlés idejében a fejevári iskolának már voltak külföldi származású professzorai.⁴ —

¹ *P. Szathmáry K.*: A Gy.-fehérvár-nagyenyedi Bethlen-főtanoda története. (1868, Nagyenyed.) — *Koncz J.*: A m.-vásárhelyi ev. ref. koll. története. (M.-vásárhely) 540—565. l. — *Váró F.*: Bethlen Gábor Academicum Collegiuma. (Prot. Szemle 1903. évf. 325. és 397. l. és külön is.)

² Cikkíró is rendelkezik erre vonatkozó több, eddig ismeretlen adattal.

³ *Szilágyi S.*: Erdélyi orsz. gyűl. emlékek. 8. köt. 96—97. l.

⁴ Ugyanis nem *Opitz* volt az első külföldi főprofesszorunk, valamint az ő eltávozása után egészen *Alstedték* bejöveteléig terjedő időben sem szakadt meg a folytonosság a külföldi tanárok szempontjából.